

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KREITI YA 12

SEPEDI LELEMETLALELETŠO LA PELE (FAL)

LEPHEPHE LA PELE (P1)

DIBATSELA 2022

TLHAHLO YA GO SWAYA

MEPUTSO: 80

Palomoka ya matlakala a tlhahlo ya go swaya ke 9.

KAROLO YA A: TEKATLHAOLOGANYO**POTŠIŠO YA 1****Tlhahlo ya go swaya tekatlhaologanyo**

- Ka lebaka la gore šedi e letše go kwešišo, dikarabo tša mopeleto wo o fošagetšego le tša diphošo tša polelo di amogelwe, ntle le ge diphošwana tšeo di fetša tlhalošo goba kwešišo. (Le ge go le bjalo, diphošo di swanetše go laetšwa).
- Hlokomologa mantšu a molekwa ao a šomišitšego go tšwa malemeng a šele, gomme o se mo fokoletše meputso ge e le gore karabo e sa na le mohlodi. Le ge go le bjalo, lentšu leo le tšwago malemeng a šele gomme le šomišitšwe sengwalweng, ebile le nyakega karabong, le amogelwe.
- Go dipotšišo tša boikgopolelo go se abje moputso go karabo ya EE/AOWA le KE A DUMELA/GA KE DUMELE. Lebaka goba ntlha ya go fahlela karabo ke yona e fiwago moputso.
- Ga go moputso wo o abjago go NNETE/MAAKA goba NTLHA/KGOPOLO. Lebaka goba ntlha ya go fahlela ke yona e hlokomelwago.
- Ge molekwa a ngwadile lefoko ka moka go karabo ya go nyaka lentšu le tee, aba moputso ge fela lentšu leo le thaletšwe.
- Ge karabo e nyaka dintlha tše pedi goba tše tharo gomme molekwa a file tše ntši, swaya tše pedi/tharo tša mathomo fela.
- Amogela polelo ya dimmotwana tša go fapana.
- Go dipotšišo tša go kgetha karabo ya maleba, amogela tlhaka yeo e sepelelanago le karabo ya nnete LE/GOBA karabo ya go ngwalwa ka botlalo.

- 1.1   1.1.1   'a sa tsebe gore a ka tšea eng a bea'. (1)
- 1.1.2   • Go be go kwagala kutukutu!
• Ka nako go be go lla motho wa mosadi/sello sa mosadi. (2)
- 1.1.3   • A sa bo pate. (1)
- 1.1.4   • E be e le lesogana la tsoro.
• Lesogana la go ema ka maoto.
• O be a na le sefahlego sa boreletšana.
(TŠE PEDI fela). (2)
- 1.1.5   • Ke mošemane wa go rata basetsana.
• Ke mošemane wa go ba le letsogo/betha/itia. (2)
- 1.1.6   • O be a sa fetwe ke thetho.
• Ke nka ja mo nka nona. (2)
- 1.1.7   • Ba ka palelwa ke go fetša sekolo ka ge ba ikgapa ba ikgoroša.
• Ba ka itirela boithatelo.
• Ba thoma le go nyatša batho.

GOBA

- Ba ka tšwelela ka ge go se seo se ba paledišago go ithuta.
  - Ba ka kgona go thuša bagwera ba bona bao ba ipalelago.
(Dikarabo tša balekwa tša maleba di tla amogelwa.)
(TŠE PEDI fela.) (2)
- 1.1.8
- Nthati o ile a thoma go nwa mabjala.
  - Nthati o ile a reka diokobatši.
  - Nthati o ile a fa makgarebe tšhelete
  - Nthati o ile a ba le makgarebe a mantši.
  - Nthati o ile a ba le bagwera ba bantši.
- (TŠE PEDI fela.) (2)
- 1.1.9
- Batswadi ba ka swarwa ke bolwetši bja pelo ba hlokofala.
  - Batswadi ba ka ba le kgatelelo ya monagano, ba tšwa tseleng.
  - A iša serithi sa batswadi fase.
- (Dikarabo tša balekwa tša maleba di tla amogelwa.)
(TŠE PEDI fela.) (2)
- 1.1.10
- Go fa/eletša motho gomme a se tšee dikeletšo tšeo.
- Mmago Nthati o lekile go eletša ngwana wa gagwe eupša yena a se mo theeletše. (2)
- 1.1.11
- Tlhorišo ya ka lapeng.
  - Khuetšo ya segwera.
  - Go ba le mathata.
  - Go fiwa tšhelete ye ntši ye o sa tsebego gore o dire eng ka yona.
- (Dikarabo tša balekwa tša maleba di tla amogelwa.)
(TŠE PEDI fela.) (2)
- 1.1.12
- Ke be nka dira gore maphodisa a nyakišiše sebo sa diokobatši.
  - Ke be nka dira gore barekiši ba swarwe ba ye kgolegong.
  - Ke be nka dira gore bagwebi ba fiwe kotlo ye boima.
- (Dikarabo tša balekwa tša maleba di tla amogelwa.)
(TŠE PEDI fela.) (2)
- 1.1.13
- Maikutlo a pefelo/a manyami.
- Ke befedišwa ke go bona ditokelo tša basadi di gatakwa. (2)
- 1.2
- 1.2.1
- D/Banna ba bontšha kgotlelelo bophelong. (1)
- 1.2.2
- Monna wa 7 mafelelong o kgonne go fihlelela ditlhologelo tša gagwe/O thabetše go atlega.
  - Monna wa 7 o thabile ka ge a be a sa gopole seo a se fihleletšego.
- (E TEE fela.) (1)

- 1.2.3
- Monna wa 1 o bontšha a sa nyake go leka selo/o lapile a sa le mathomong/ga a na le mafolofolo.
  - Monna wa 5 o bontšha kgotlelelo le maikemišetšo.
(Dikarabo tša balekwa tša maleba di tla amogelwa.) (2)
- 1.2.4 A lethabo. O thabišwa ke gore o kgauswi le go fihla mafelelong. (2)

PALOMOKA YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KAKARETŠO

POTŠIŠO YA 2

Mokgwa wa go swaya kakaretšo:

Ge go swaiwa go tla hlokomelwa dintlha tše bohlokwa gomme gwa tlogelwa tša go hloka mohola.

Kakaretšo e swanetše go swaiwa ka mokgwa wo o latelago:

Tlhahlo ya go swaya kakaretšo.

- **Kabo ya meputso**
  - Dintlha = 7
  - Polelo = 3
  - Palomoka=10
- **Kabo ya meputso ya polelo ge molekwa a šomišitše mantšu a tlhalošo.**
  - 1–3 ya dintlha tša nnete - meputso 1
  - 4–5 ya dintlha tša nnete - meputso 2
  - 6–7 ya dintlha tša nnete - meputso 3
- **Kabo ya meputso ya polelo ge balekwa ba šomišitše mantšu a bona le ditsopolwa.**
  - Ge molekwa a tsopotše dintlha tše 6 go iša go tše 7 ka ntle le go di hlaloša, ga a fiwe meputso wa polelo.
  - Ge molekwa a tsopotše ntlha e 1 go iša go tše 5, tše pedi a di hlalošitše ka mantšu a gagwe, o fiwa meputso o tee wa polelo.

HLOKOMELA

Palo ya mantšu

- Baswai ba kgonthiše palo ya mantšu ao a šomišitšwego.
- O se fokotše meputso ge molekwa a se a bontšha palo ya mantšu goba ge a bontšhitše palo yeo e sego ya maleba.
- Ge molekwa a fetile palo yeo e beilwego ya mantšu, bala go fihla go a mahlano fela ka godimo ga palo yeo e beilwego gomme o hlokomologe seripa seo se šetšego sa kakaretšo.

Hlokomela: Amogela dintlha ka moka tšeo di tšwago temaneng.

DITSOPOLWA		MANTŠU A TLHALOŠO	
1	... go nyakwa batswadi gore ba tlo bona ka moo bana ba bona ba šomago ka gona sekolong.	1	Batswadi ba biletšwa go tlo bona mešomo ya bana.
2	... ba kgona go lekola mešomo le bokgoni bja bana ba bona.	2	Dikopano di thuša ka go lekola mešomo ya bana ba bona.
3	... go kgona go boledišana le barutiši ka maitshwaro a bana ba bona le ka fao ba ka ba thušago ka gona.	3	Go boledišanwa ka maitshwaro a bana le thušo yeo batswadi ba ka e fago bana.
4	... di kgontšha badiši ba dikolo go hlabolla le go tšwetša thuto pele.	4	Dikopano di tliša tlhabologo dikolong.
5	... le go kwa ka ditekanyetšo tša matlotlo le tšhomišo ya mašeleng.	5	Batswadi ba botšwa ka tšhomišo le peakanyo ya ditšhelete tša sekolo.
6	... batswadi ba hlalošetšwa ka ditlhohlo tšeo barutiši ba kopanago le tšona ...	6	Go bolelwa ka mathata ao barutiši le barutwana ba kopanago le ona dikolong.
7	Dikopano tše ke tšona tšeo di tlišago kwano le tšhomišanommogo magareng ga barutiši, barutwana le batswadi.	7	Tšhomišanommogo magareng ga barutiši, barutwana le batswadi e a gola.

PALOMOKA YA KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: DIBOPEGO LE MELAO YA TŠHOMIŠO YA POLELO**POTŠIŠO YA 3****Tlhahlo ya go swaya karolo ya C.****• Mopeleto**

- Dikarabo tša lentšu le tee di swanetše go fiwa moputso le ge mopeleto o fošagetše, ntle le ge phošo yeo e fetošša tlhalošo ya lentšu.
- Go dikarabo tša go nyaka lefoko ka botlalo, mopeleto wo o fošagetšego o swanetše go šetšwa ge e le gore phošo yeo e tšwelela ka sebopego sa polelo yeo e lekwago.
- Mo go lekwago khutsofatšo, karabo e be le maswaodikga a maleba.
- Sebopego sa mafoko se nepagale gomme se fiwe ka mafoko a a feletšego go ya le ka taelo.
- Go dipotšišo tša go kgetha karabo ya maleba, amogela tlhaka yeo e sepelelanago le karabo ya nnete LE/GOBA karabo ya go ngwalwa ka botlalo.

- 3.1 D/Lotše (Lodge). (1)
- 3.2 Gore. (2)
- Le kopantšha kgopolo ya go lapologa monagano le lebaka la gore mmele le wona o tla boela sekeng.
- 3.3 Banna le bana ga ba nyakege. (1)
- 3.4 (2)
- Seswantšho se bontšha e le lefelo la go hloka lešata.
  - Lefelo la go fodiša monagano.
  - Lefelo la boiketlo.
  - Bobotse bja tlhago.
  - Tokologo yeo basadi ba tla ipshinago ka yona ka ge go tla be go se na banna tulong yeo.
- (Dikarabo tša balekwa tša maleba di tla amogelwa.)
(TŠE PEDI fela.)
- 3.5 Fonte ye kgolo - Go tšweletša molaetša/Go goga šedi ya baeti/Go tšweletša leina la sebatšwa. (2)
- Fonte ye nnyane – Go gatelela/tlaleletša molaetša wa fonte ye kgolo.
- 3.6 *Gae kgole le gae!* (2)
- Se gatelela gore ke lefelo la boiketlo la go swana le ge o le ka gae. [10]

POTŠIŠO YA 4

- 4.1 Ofising/kantorong ya hlogo ya sekolo. (3)
- Go bonala dipene.
  - Go na le dipuku tša go ngwalela.
  - Go na le Khomputa/Laptopo.
  - Go na le mokotla wa dipuku.
  - (TŠE PEDI fela.)

- 4.2 Wa go se ngwale mošomo wa sekolo. (1)
- 4.3
- Pudula ya 1 o a nagana. (2)
  - Pudula ya 3 o a bolela. (2)
- 4.4 B/Manyami/ C/Kwelobohloko. (1)
- 4.5 Ke kgopolo, batswadi ba bantši ba ipha nako ya bana ba bona eupša bana ga ba ba botše gore ba na le mošomo wa sekolo. (1)
- 4.6 Wa khutšo.
O bolela ka boleta le ngwana e le go mo hlohleletša/tutuetša gore a ngwale mošomo wa sekolo. (2)
- [10]**

POTŠIŠO YA 5

- 5.1 5.1.1 Mapogo.
Ke bone mapogo serapeng sa diphoofolo.
(Dikarabo tša balekwa tša maleba di tla amogelwa.) (2)
- 5.1.2 Kitima – kitimiša. (2)
- 5.1.3 Letlago-
(a) Di tla ba le dinko tše kgolo tša go hema oksitšene ye ntši.
Lephethi-
(b) Di bile le dinko tše kgolo tša go hema oksitšene ye ntši. (2)
- 5.1.4 Mahlong/Kgole, lehlathifelo. (2)
- 5.1.5
- Bjalo ka sedupe. (2)
  - Tshwantšhanyo. (2)
- 5.1.6 (a) **-ana** e laetša nyenyefatšo/lenyatšo.
(b) **-ng** e laetša lefelo. (2)
- 5.1.7 Ntwadumela.
Ntwa+dumela.
Leina+ lediri. (2)
- 5.2 5.2.1 C/Ka gare ga meetse.
• Go thuša gore meetse a se tsene ka mahlong.
• Di thuša gore a kgone go bona tšeo di lego ka gare ga meetse.
(E TEE fela). (2)

- 5.2.2   • Bohlokwa. (2)
              • Rutha.
- 5.2.3   Lefokonolo/Lefokotee. (2)
              • Le na le lediri le tee. [20]

PALOMOKA YA KAROLO YA C: 40
PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 80